

УДК – 373.51 (430)

Ковальчук Любов Олександрівна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри німецької мови Тернопільського національного економічного університету, м. Тернопіль

Паничок Тетяна Ярославівна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри німецької мови Тернопільського національного економічного університету, м. Тернопіль

ЕКСТРАПОЛЯЦІЯ НІМЕЦЬКОГО ДОСВІДУ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ В СИСТЕМУ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація

В статті виділені позитивні ідеї німецького досвіду, які можна цілеспрямовано використовувати в Україні, визначені фактори навчально-виховного процесу, які впливають на гендерне виховання, наведені основні виховні методи і прийоми, виділені головні аспекти, реалізація яких сприятиме поширенню гендерного виховання в загальноосвітніх закладах України.

Ключові слова: гендерне виховання, гендерний підхід, навчально-виховний процес, гендерні центри.

Annotation

The positive ideas of German experience and the factors of educational process are distinguished in the article. Basic methods and receptions of education are reflected. The main aspects of gender education are investigated.

Keywords: gender education, gender approach, educational process, gender centers.

Вступ. В умовах демократичного суспільства відкриваються нові перспективи для європейської та світової співпраці у будь-якій царині знань. Жодна країна не може розраховувати на успіх у науковому розвитку, якщо ігнорує досвід інших держав світу. Порівняльні педагогічні студії дають змогу

виявити основні тенденції та закономірності розгортання навчально-виховних процесів у різних країнах, особливо у періоди радикальних змін та шкільних реформ. У контексті європейської інтеграції освіти метод порівняння, який використовується при дослідженні освітніх систем різних країн для виявлення загальних напрямів їх розвитку, набуває особливої ваги.

Гендерні концепції були започатковані в Західній Європі, тому пошук і засвоєння теоретичних ідей і практичних прийомів зарубіжних науковців може збагатити український педагогічний досвід, наблизити його до рівня світових стандартів. При цьому вітчизняні компаративісти рекомендують обережно і диференційовано підходити до запозичення надбань зарубіжних учених. Саме такий зважений підхід, як зазначає І. Фокін, «дозволяє ефективно використовувати зарубіжний досвід, не забуваючи про свої національні, культурні чи інші корені і традиції»[2].

Мета даної статті – визначити позитивні ідеї німецького досвіду, які доцільно використати в Україні.

З мети випливає основне **завдання** дослідження – виокремити позитивні ідеї німецького досвіду гендерного виховання, можливі для використання в Україні.

У нашому дослідженні застосування методу порівняльного аналізу спрямоване на те, щоб вивчити педагогічні здобутки німецьких педагогів у вихованні дітей різної статі та реалізації гендерного підходу в сучасній шкільній практиці, а також, зіставивши різні погляди на гендерне виховання, виділити його інноваційні технології, впроваджені в Німеччині у другій половині ХХ – початку ХХІ ст. з метою його ефективного використання в навчально-виховному процесі українських навчальних закладів.

Ідеологія рівноправ'я статей, їх взаємозамінності соціально конструюється і пропагується на всіх рівнях соціалізації особистості від виховання в сім'ї до державної ідеології, відображеної в мас-медіа, і стає все більш поширеною в українському та німецькому соціумах. Методологічні принципи гендерного підходу та виховання, механізми гендерної соціалізації розкриваються у працях таких українських та німецьких вчених, як І. Бремер,

Г. Браун, Т. Говорун, Т. Голованова, М. Горсткемпер, У. Ендерс-Драгессер, О. Кікінежді, І. Кон, В. Кравець, Л. Міщик, В. Москаленко, О. Сухомлинська, К. Ульріх, Л. Фрід та ін.

Звідси, розглядаючи стан гендерного виховання у вітчизняних загальноосвітніх закладах, варто вказати, що Україна як правова демократична держава взяла на себе зобов'язання законодавчо гарантувати та практично забезпечити рівні права та можливості, зокрема й гендерні, для громадян в усіх сферах їх діяльності. В останні роки для досягнення цієї мети Україною зроблено перші кроки, які дають підстави вважати, що на законодавчому рівні держава докладає належні зусилля для виконання своїх зобов'язань. Свідченням цього є прийняття Верховною Радою України вже згаданого Закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків». Кабінет Міністрів України, крім Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 р., ухваленої 27 грудня 2006 р., прийняв постанову від 16.05.2007 р. № 741, згідно з якою цей рік в Україні було оголошено «Роком гендерної рівності». В усіх загальноосвітніх навчальних закладах проводився Урок гендерної грамотності, спрямований на подолання серед молоді гендерних упереджень та забобонів, забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок в українському суспільстві.

Поряд із цим, з метою спільної діяльності сім'ї та вчителів в окремих школах України проводяться спеціальні семінари, на яких батьків ознайомлюють із принципом гендерної рівності, проблемами гендерного виховання, зокрема з корекцією гендерних стереотипів, функціями та типами сімей, родинною та гендерною культурою побуту і відпочинку. Батьки беруть участь в обговоренні та глибокому осмисленні сімейних стосунків. Основними методами роботи з батьками є групова дискусія, лекція, аналіз ситуацій зі шкільної та сімейної практики, переконання [1].

На жаль, в Україні відчувається значний дефіцит навчально-методичної літератури з гендерних питань, бракує відповідних педагогічних і фахових кадрів. Із огляду на це, Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти Академії педагогічних наук України (ЦІППО АПН) здійснює підготовку

педагогів та керівників навчальних закладів, яка забезпечить активніше впровадження гендеру як обов'язкового інтегрованого компонента навчально-виховного процесу. ЦППО розробив програму гендерного підходу в управлінні навчальними закладами, яка передбачає проведення відповідних курсів для педагогів, тренінгів, семінарів, конференцій, створення фокус-груп.

Наступним кроком є поява в Україні гендерних центрів та дослідницьких організацій, метою яких є втілення гендерних ідей та гендерних підходів в систему освіти. Великої популярності набувають проекти «Права людини – права жінок» (Кіровоград), «Жіночий центр підтримки для просування жіночих людських прав в Україні» (Донецьк), «Гендерна культура молоді» (Херсон, Макіївка), «Інформаційна підтримка впровадження гендерної освіти в Україні» (Київ), «Рівність жінок та чоловіків – шлях до гармонізації суспільства» (Київ), «Соціально-психологічні фактори формування гендерних орієнтацій депривованих підлітків» (Тернопіль), «Виховання гендерної культури молоді в Хорольському районі» (Полтава), «Гендерну рівність – педагогічній освіті» (Київ), «Впровадження гендерної рівності в молодіжне середовище» (Дніпропетровськ), «Сприяння гендерній рівності на Волині» (Луцьк), «Гендерну освіту – регіонам України» (Київ) тощо.

Отже, практична робота в Україні, спрямована на утвердження гендерної рівності, тільки-но розгортається, стикаючись із значними труднощами. Головними перешкодами є відсутність механізмів впровадження гендерного підходу, а також повільний перехід від тоталітарного типу мислення до демократичного.

На нашу думку, наближення української спільноти до Європи вимагає не лише адаптації національного законодавства до європейського, а й запозичення прогресивних ідей зарубіжного досвіду, зокрема, німецького, нагромадженого у царині гендерного виховання учнівської молоді. Його аналіз, здійснений у цьому дослідженні, дає змогу виокремити ті моменти, які важливі для успішного впровадження гендерного підходу в українських школах.

Передусім варто звернути увагу на чинники навчально-виховного процесу, що впливають на гендерне виховання: навчальні матеріали (важливо

з'ясувати, як, яким чином подаються образи жінки/чоловіка в підручниках, посібниках, методичних рекомендаціях тощо); інтеракція (потрібно постійно відстежувати й усувати факти дискримінації за статевою ознакою та спрямованості дівчат і хлопців лише на стевотипізовані види діяльності); навчальні предмети (потрібно виявляти негативні прояви стеводиференційованого підходу до вивчення природничо-технічних дисциплін); методика особистісно орієнтованого виховання (необхідно застосовувати ефективні методи й прийоми, що забезпечують розвиток індивідуальних особливостей, здібностей, зацікавлень дітей обох статей та шукати шляхів такої організації навчально-виховного процесу, яка б не завдавала шкоди дівчатам і хлопцям); профорієнтація юнацтва (доцільно активізувати вплив школи на вибір «нетипових» для дівчат і хлопців професій, розширювати можливості для дівчат).

Реалізація принципів гендерного виховання в шкільній практиці вимагає здійснення роботи, пов'язаної з його психолого-аналітичною площиною, а саме: осмислення впливу сім'ї та школи на гендерну соціалізацію учнівської молоді, на її майбутній професійний вибір, планування життєвого шляху; розуміння причин і форм гендерного поділу праці у приватному та професійному житті; критичного аналізу власної поведінки, своїх гендерно-рольових уявлень, інтеракцій та міжособистісного спілкування в навчальній сфері; з'ясування прихованих форм насильства та сексизму в школі; зменшення гендерноспецифічних заборон, що сприятиме налагодженню партнерської поведінки між усіма учасниками навчально-виховного процесу.

Аналіз німецької системи гендерного виховання засвідчив необхідність:

- 1) усунування традиційних установок через зміст навчання, навчальні засоби та взаємокомунікацію вчителів та учнів;
- 2) опрацювання навчально-методичної літератури з метою виявлення в ній гендерних стереотипів, яких потрібно уникати;
- 3) запобігання різним формам насильства, сексизму в школі, конфліктам між обома статями;
- 4) залучення школярів і школярок до нетипових для них видів діяльності, яке формує партнерство, взаємодію, взаємозамінність

статей; 5) неупередженості покарання та рівноцінності заохочування учнів й учениць.

Німецький досвід переконує в доцільності використання таких виховних методів і прийомів, як тренінги, дискусії, «круглі столи», рольові ігри, моделювання ситуацій, метод проектів, обговорення в групах, «творча праця», наратив, колаж. Залучення соціальних педагогів та практичних психологів, навчально-виховна робота у гомогенних та гетерогенних групах теж є цікавими новаціями, які сприяють успішності впровадження гендерного виховання.

З метою ефективної реалізації гендеру в українських школах, подібно до німецьких загальноосвітніх закладів, можна, зважаючи на вікові особливості учнів, умовно виділити два її етапи.

I. Використання елементів гендерного виховання в 1–4 класах.

У початкових класах доцільно активно обговорювати питання гендерної рівності перш за все на уроках навколишнього світу, етики; застосовувати прийом колажу, який передбачає акцентування ключових понять. Цікавим є досвід «малих початкових шкіл», які сприяють розвитку в хлопців та дівчат емпатійності, чуйності, доброзичливості, взаємодопомоги і взаємопідтримки, завдяки груповій роботі з 6–8 учнями. У таких групах дівчатка та хлопчики можуть розвивати навички ведення домашнього господарства, ознайомлюватися із специфікою інструментальних видів діяльності. Поряд із цим, в українській початковій школі варто звертатися до тем, поширених у Німеччині, як-от: «Сильна та слабка стать»; «Чи допитливіша Єва за Адама?»; «Жіночі та чоловічі ролі у Біблії»; «Дівчата та хлопці на уроці математики»; «Уроки домогосподарства у школі»; «Життєві плани та професійна орієнтація»; «Дівчата і техніка»; «Фелікс в'яже, Катрін грає у футбол – чого очікувати від хлопчиків і дівчаток».

II. Впровадження основ гендерного виховання в 5–12 класах.

На цьому етапі актуальною для української шкільної практики стане реалізація певних напрямів гендерного підходу: 1) проведення в малих групах гендерних тренінгів, які є ефективним засобом поглиблення знань дівчат і хлопців про феномен гендеру; 2) організація конференцій, присвячених

насамперед таким темам, як «Гендерна усвідомленість у педагогічному навчанні та практиці»; «Сильні дівчата – сильні хлопці»; «Формування навчального принципу – виховання рівноправності жінок і чоловіків», «Гендерна соціалізація дівчат і хлопців: спільне і відмінне», «Наскільки емансипованими є актуальні шкільні книги?», «Ідеальна дівчина/хлопець», «Запобігання гендерному насильству», «Спільне та роздільне навчання хлопців і дівчат»; 3) здійснення дослідницьких гендерних проектів; 4) залучення хлопців і дівчат до участі в конкурсах творчих робіт (есе, міні-творів), проблематика яких пов'язана з усунуванням гендерних стереотипів; 5) застосування, крім згаданих тренінгів, ще й інших навчально-виховних методів, які сприяють запобіганню й усунуванню конфліктних ситуацій: діалог учень/учениця – вчитель, бесіда, дискусія, метод проектів, рольові ігри; б) створення інтернет-сторінок з гендерної тематики.

У середніх і старших класах доцільно використовувати групові форми роботи. Причому групи можуть об'єднувати дівчат і хлопців, а також бути роздільними. Навчально-виховна діяльність у цих колективах забезпечує формування таких якостей, як доброзичливість, толерантність, чуйність, відвертість, комунікативність і конструктивізм.

Як підтверджує німецький досвід, одним із важливих аспектів гендерного виховання української учнівської молоді повинна бути *професійна орієнтація хлопців та дівчат*. Її варто упроваджувати на уроках економіки, трудового навчання, а також запроваджувати різноманітні проекти для ознайомлення дівчат із «чоловічими професіями», а хлопців – із «жіночими». Завдяки цьому вирівнюються шанси обох статей не тільки стосовно природничо-технічних, гуманітарних дисциплін, але й в емоційно-експресивній сфері. Оскільки дівчата не часто обирають професії, пов'язані з електронікою та технікою, то, на нашу думку, ефективним буде створення гуртків, які дають можливість отримати відповідну інформацію, проявити себе у нетипових для жінок сферах діяльності й у такий спосіб оптимізувати їх професійні перспективи. Паралельно з профорієнтаційною роботою серед дівчат варто розробляти аналогічні програми для хлопців, спрямовані на розширення їх професійного світогляду,

прищеплення їм навичок самообслуговування, емоційного спілкування тощо. Це відкриває нові, не завжди традиційні для чоловіків перспективи й додаткові можливості на ринку праці. Профорієнтаційну роботу варто проводити у формі семінарів, тренінгів, «круглих» столів тощо.

Особливо ефективними, на наш погляд, є соціальні проекти на тему: «Жінки/чоловіки: робота і сім'я», «Жінка і кар'єра», «Чоловік і введення домашнього господарства». Поряд із цим ми пропонуємо зосереджувати увагу на добиранні з підручників, посібників, часописів інформації про «нетипові» професії для жінок та чоловіків; виготовленні колажів із зображеннями чоловіків та жінок, які опанували «нетипові» для них професії; організації зустрічей із жінками та чоловіками, професії яких не є статевотипізованими; написанні дітьми творів на теми «Ким я хочу стати?», «Один день з мого життя через 15 років». Щоб створити передумови для ширшого залучення жінок до інженерно-природничої сфери діяльності, потрібно активізувати відповідну профорієнтаційну роботу серед учениць.

Проблеми профорієнтації учнівської молоді треба розв'язувати разом із психолого-педагогічними службами шкіл, а також із вищими навчальними закладами. Впродовж двох останніх років навчання учнів різної статі необхідно не тільки залучати до відвідування «Дня відкритих дверей», що проводять університети, технікуми, коледжі, училища, але й налагоджувати інші форми співпраці, зокрема здійснювати спільні профорієнтаційні проекти.

Особливо актуальним є запозичення багатогранного німецького досвіду щодо організації *співпраці школи з батьками*. На нашу думку, в українських школах варто запроваджувати такі її форми, як телефонні контакти вчителів із батьками; індивідуальне обговорення з батьками гендерних проблем; спільні бесіди учителів, батьків та учнів; «круглі столи»; залучення батьків до реалізації шкільних проектів, організації свят, позашкільних заходів. Заслуговує на увагу й проведення прийомних і відкритих днів для батьків, семінарів на гендерну тематику, шкільних форумів, у яких беруть участь учителі, батьки та учні, вечорів для батьків-чоловіків. Можна практикувати й щорічні конференції учнів, учителів та батьків на тему «Гендерна рівність –

актуальна тема для школи чи вчорашній сніг?», спільну виховну годину «Рівноправність статей», а також тренінги для батьків, на яких відбувається обмін думками щодо виховання синів і дочок, виконання батьківських обов'язків. На цих заняттях батьки розвивають комунікативні вміння, які допомагають їм краще взаємодіяти зі своїми синами і дочками, уникати конфліктів, суперечок з дітьми, довіряти їм. В українських школах варто використовувати й інші інноваційні форми, як-от: відвідування матерями та батьками уроків, ведення батьками гуртків, ток-шоу «Ми – за гендерний паритет», організацію театральних та музичних свят, у яких беруть участь батьки, створення кімнат для батьків. Важливо зважати на батьківські пропозиції стосовно певних гендерних програм, наприклад, «Професійне становлення хлопців та дівчат».

Досвід, нагромаджений у Німеччині, засвідчує, що необхідною умовою успішного впровадження гендерного виховання є *поглиблення гендерної компетентності вчителів*. Зважаючи на це, потрібно організовувати курси, на яких учителі зможуть апробувати та вдосконалювати власні програми гендерного виховання. На курсах можуть розглядатися теми: «Гендерна рівність дівчат та хлопців у школах»; «Спільне та роздільне навчання хлопців та дівчат у школах»; «Професійна орієнтація і планування життєвого шляху дівчат і хлопців»; «Ідеальна дівчина/хлопець»; «Жінки і насильство»; «Запобігання гендерному насильству»; «Школи гендерної рівності», «Сексуальне насильство»; «Однакові шанси для хлопців і дівчат у виборі професії»; «Хлопці і дівчата: різні чи подібні»; «Як досягти партнерства між хлопцями і дівчатами» тощо. В українських школах варто запровадити поширене в Німеччині так зване «внутрішнє» навчання вчителів: на педрадах, творчих семінарах тощо регулярно обговорювати гендерну проблематику, зокрема питання збереження гендерної рівноваги у навчально-виховному процесі, результати різних гендерних досліджень. Доцільно проводити й гендерні тренінги для шкільних педагогів.

Висновки. Узагальнюючи німецький досвід, виділимо ті його основні аспекти, реалізація яких, безсумнівно, сприятиме поширенню гендерного виховання в загальноосвітніх закладах України:

- ◆ Проведення просвітницької роботи, спрямованої на ліквідацію всіх форм дискримінації за ознакою статі.
- ◆ Врахування гендерного компоненту при складанні навчально-виховних планів, програм тощо.
- ◆ Контроль керівництва школи за впровадженням гендерного виховання у навчально-виховний процес.
- ◆ Застосування гендерного підходу до виховання усіх вікових груп молодого покоління; організація позакласної та позашкільної роботи із врахуванням гендерної проблематики.
- ◆ Формування гендерної культури та навичок партнерського спілкування.
- ◆ Проведення спільних учнівсько-батьківських конференцій, присвячених питанням рівних прав та можливостей чоловіків і жінок.
- ◆ Залучення громадських організацій до здійснення гендерного виховання учнівської молоді.
- ◆ Посилення гендерних моментів у профорієнтаційній роботі з учнями 1-12 класів; взаємодія школи і сім'ї у впровадженні гендерного підходу.
- ◆ Поглиблення гендерної компетентності вчителів із метою пом'якшення гендерних стереотипів.

Шкільне гендерне виховання формує гендерний світогляд, тому гендерні аспекти в українських школах повинні бути відображені на всіх етапах навчально-виховного процесу, у щоденній поведінці, в інтерактивному спілкуванні між вчителями й учнями. Саме така всебічність забезпечить утвердження гендерної культури в українському суспільстві загалом. Використання з цією метою багатого досвіду впровадження гендерного виховання в Німеччині сприятиме інтенсивнішій інтеграції України в європейську спільноту

Література

1. Вихор С. Т. Гендерне виховання учнів старшого підліткового та раннього юнацького віку: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.07 / Вихор Світлана Теодозіївна. – Тернопіль, 2005. – 268 с.
2. Фокин И. В. Американский опыт социально-геронтологической работы и возможности его использования в России / И. В. Фокин // Социальная работа с пожилыми в США: сб. статей. – Тула, 2002. – С. 261-282.
3. Rose L. Der Diskurs der Geschlechterdifferenzierung in der Kinder- und Jugendhilfe // Deutsche Jugend. – Weinheim: Juventa, 2000. – S. 65-74.
4. Rose L. Gender Mainstreaming in der Kinder- und Jugendarbeit / L. Rose. – Juventa; Beltz; Votum, 2004. – 124 S.
5. Schmolze C. Koedukation im Sportunterricht : Notwendigkeiten und Möglichkeiten der Differenzierung / C. Schmolze. – Saarbrücken : VDM Verl. Dr. Müller, 2007. – 67 S.
6. Voigt-Kehlenbeck C. Geschlechterreflexive Kinder- und Jugendhilfe und Gender Mainstreaming / C. Voigt-Kehlenbeck // Neue praxis. – 2002. – № 1. – S. 46-61.
7. Voss L. Geschichte der höheren Mädchenschule. Allgemeine Schulentwicklung in Deutschland und Geschichte der höheren Mädchenschulen / L. Voss. – Köln: Opladen, 1952. – 366 S.
8. Wenn Gender das Mädchen schluckt – Gender Mainstreaming und die Mädchenarbeit // Forum Erziehungshilfen. – 2001. – № 2. – S. 68-74.
9. Zinnecker R. Doing gender im heutigen Schulalltag / R. Zinnecker. – München, 1978. – 113 S.

Заявка

Экстраполяция немецкого опыта гендерного воспитания в систему образования Украины

Ковальчук Любовь Александровна – кандидат педагогических наук, доцент кафедры немецкого языка Тернопольского национального экономического университета

Паничок Татьяна Ярославовна – кандидат педагогических наук, доцент кафедры немецкого языка Тернопольского национального экономического университета

47743 Тернопольская область, Тернопольский район, с. Баворов

Тел. 096-709-86-26 luba1980@ukr.net

Liubov Oleksandrivna Kovalchuk - kandidate of pedagogical science, associate professor

Tetiana Yaroslavivna Panychok - kandidate of pedagogical science, associate professor

Extrapolation of German experience of gender education is in the educational system of Ukraine

Pedagogik

Ternopil national economic university